

СТЕПАНЕНКО С. В., кандидат економічних наук, доцент,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

АКАДЕМІЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

Вища освіта в Україні, як і інші галузі, дедалі гостріше відчуває тиск ринку. Глобальні зміни сучасного соціуму, перманентна кризовість у різних *суспільних* сферах, затяжний, подеколи позбавлений чітких орієнтирів, процес реформування у сфері вищої освіти і науки, широкий громадський запит на суспільні трансформації та інноваційний розвиток створюють нову реальність для функціонування і розвитку університетів та наукових установ. Виклики нової реальності формують ряд загроз і можливостей для представників науково-освітньої галузі, що вимагає від наукових колективів та керівництва академічних установ зміни усталених моделей фінансово-господарської поведінки, інтенсифікації науково-освітньої та інноваційної діяльності, активної участі у формуванні ефективного механізму взаємодії сфер вищої освіти, науки та бізнесу.

Одним із дієвих інструментів фінансування університетів у мінливому ринковому середовищі, засобом забезпечення їх фінансової самодостатності і незалежності може стати академічне підприємництво – наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність закладів вищої освіти, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку [2, с. 155]. Очевидно, що академічне підприємництво є особливим різновидом економічної активності, яке передбачає ініціативну взаємодію закладів вищої освіти (а також учених, що їх представляють) з бізнес-структурами з приводу генерації нових знань й інноваційних ідей та їх комерціалізації. Іншими словами

академічне підприємництво являє собою діяльність, пов'язану зі створенням та реалізацією об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) як товару.

Правові основи для здійснення підприємницької діяльності вітчизняними закладами вищої освіти (ЗВО) були закладені Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. Так, частина 1 статті 27 зазначеного Закону передбачає, що заклад вищої освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному із таких статусів: а) бюджетна установа, б) неприбутковий заклад вищої освіти, в) прибутковий заклад вищої освіти. У цій нормі, законодавець, з-поміж іншого, визнає заклад вищої освіти суб'єктом господарювання і закладає можливість для здійснення ним підприємницької діяльності у статусі прибуткового ЗВО. Крім того, Закон визначає, що заклади вищої освіти можуть бути засновниками (співзасновниками) інших юридичних осіб, утворювати навчальні, навчально-наукові та навчально-науково-виробничі комплекси, наукові парки та входити до складу консорціуму [3]. Водночас, проблеми вибору оптимальної організаційної форми академічного підприємництва залишаються актуальними для кожного конкретного ЗВО з огляду на його цілі, масштаби діяльності, наукові традиції, освітню спеціалізацію тощо.

Дослідники виділяють такі пріоритетні сфери діяльності ЗВО в контексті академічного підприємництва:

- надання якісних освітніх послуг на контрактній основі;
- проведення науково-дослідної роботи та виконання наукових розробок на замовлення бізнес-структур;
- організація професійної підготовки абітурієнтів для вступу до навчального закладу;
- проведення навчання та підвищення кваліфікації фахівців організацій, установ та підприємств різних форм власності;

- міжнародна діяльність ЗВО (організація стажування та підвищення кваліфікації за кордоном, проведення спільних заходів та проектів співробітництва);

- проведення професійних експертиз на контрактній основі;

- надання профорієнтаційних послуг для школярів, абітурієнтів та студентів;

- підтримка молодіжного підприємництва та допомога у працевлаштуванні;

- участь у грантових програмах, виконання науково-дослідних проектів на замовлення міжнародних організацій;

- організація підприємницьких структур при ЗВО (наприклад, юридичних клінік, туристичних бюро, автошкіл, рекрутингових та консалтингових агентств тощо);

- інші види просвітницьких, культурних, освітніх послуг [1, с. 11–12].

Очевидно, що окреслені напрями у тій чи тій мірі реалізуються більшістю вишів. Водночас, значна кількість провідних університетів України з багаторічними традиціями підготовки висококваліфікованих кадрів, сформованими видатними науковими школами, які потенційно здатні вирішувати найскладніші проблеми зі створення сучасної техніки і технології, досі не переорієнтувались на підприємницьку модель розвитку і є критично залежними від державного фінансування. Розвитку академічного підприємництва в Україні перешкоджають ряд чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру [див: 5; 6].

Ключовою, на наш погляд, проблемою, що має комплексний характер, є відсутність цілісної стратегії управління інтелектуальною власністю на рівні ЗВО, яка б узгоджувала потреби держави і можливості науково-освітніх закладів. Формуванням та реалізацією цієї стратегії мало б опікуватися профільне міністерство у координації з економічним блоком уряду, водночас, маємо лише певний тренд, відповідно до якого МОН

України намагається створити умови для максимальної комерціалізації ОІВ, створених вишами. У цьому ж контексті варто розглядати і останню за часом новацію Міністерства – впровадження формули розподілу фінансування закладів вищої освіти, затвердженої постановою Кабінетом Міністрів України від 24 грудня 2019 року [4]. З-поміж інших показників, які враховує формула – обсяг коштів на дослідження, які університет залучає від бізнесу чи з міжнародних грантів. Держава, використовуючи цей показник, має на меті стимулювання університетів до розвитку науки та диверсифікації джерел надходження грошей. Водночас, окрім окресленого ефекту, нова система фінансування вищої освіти тягне за собою і ряд негативних наслідків – дискримінацію гуманітарних вишів, яким важче комерціалізувати свої наукові розробки; стимулювання науково-педагогічної спільноти до укладення з представниками бізнесу фіктивних договорів, спрямованих на «комерціалізацію» ОІВ; перехід системи науки і освіти на рейки «дикого ринку», де виживає сильніший...

Суттєвий вплив на рівень розвитку інновацій та підприємництва в університетах мають пропоновані ними освітні послуги, їх спектр та якісні характеристики. Йдеться насамперед про зміст і формат академічних курсів для студентів з підприємництва, інноваційного менеджменту, інтелектуальної власності, комерціалізації та трансферу технологій тощо, а також про організацію різноманітних тематичних лекторіїв, тренінгів, практикумів для викладачів-дослідників та підприємців-початківців з окресленої проблематики. Запровадження таких курсів, програм, тренінгів стане гарною базою для створення в університеті своєрідної екосистеми для навчання, досліджень та розвитку підприємницької діяльності студентів та викладачів із залученням зацікавлених представників бізнесу з метою комерціалізації результатів фундаментальної та прикладної науки.

Стимулювання підприємницького середовища в університетах може стати дієвим чинником активізації місцевого та регіонального розвитку. При цьому вплив академічного підприємництва можна простежити за такими напрямками:

- стимулювання інноваційної діяльності регіону та країни загалом через науково-дослідницьку активність у системі «вища освіта – наука – бізнес», організацію стартапів та впровадження прикладних наукових результатів у бізнес-проектах;

- розвиток малого та середнього підприємництва внаслідок трансферу технологій між наукою та бізнесом в обопільному напрямку, а відповідно – зростання кількості робочих місць та зайнятості населення, збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, зміцнення економічного потенціалу території, регіону, країни, підвищення їх конкурентоспроможності, покращення інвестиційного та бізнес-клімату;

- зупинення процесів відтоку висококваліфікованих фахівців, залучення до регіону кадрів із високим інноваційним потенціалом, причому не лише до високотехнологічних підприємств, а й до інших галузей промисловості;

- розвиток людського капіталу – за допомогою надання університетами освітніх послуг (формальних і неформальних) відповідно до *запитів ринку праці, потреб бізнесу та громадянського* суспільства, культивування підприємницьких компетентностей у студентському та викладацькому колективах і ширше – у громадському середовищі;

- розвиток місцевої та регіональної інфраструктури;

- підвищення рівня життя та добробуту населення.

Таким чином, зміна звичної моделі університетської професійної діяльності на підприємницьку, формування і реалізація комплексної стратегії інноваційної розвитку вишу, розбудова інноваційної інфраструктури, культивування підприємницької компетентності серед

студентів та викладачів університету, сприяння ефективному навчанню підприємців і розвитку підприємницької освіти дасть змогу керівництву та колективам вишів забезпечити максимальну реалізацію інноваційного та підприємницького потенціалу ЗВО, употужнить його фінансову спроможність, сприятиме підвищенню рівня матеріального забезпечення професорсько-викладацького складу, посиленню його мотивації до розробки інноваційних технологій та їх комерціалізації. Активізація зусиль у сфері академічного підприємництва дозволить включити університети у систему місцевого розвитку, позитивно впливатиме на соціально-економічне становище громад та регіонів, сприятиме розвитку підприємств та галузей, підвищенню інноваційності країни та формуванню її конкурентних переваг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаревська К. В. Перспективи розвитку академічного підприємництва в Україні. Розвиток академічного підприємництва в закладах вищої освіти та наукових установах України: круглий стіл (м. Київ, 16 травня 2019). К., 2019. С. 10–13.
2. Мачуський В. В. Академічне підприємництво в Україні: поняття та суб'єкти. *Верховенство права*. 2018. № 3. С. 153–157.
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38.
4. Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1146. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 251.
5. Степаненко С. В. Інтелектуальна власність в університетах: проблеми специфікації. Проблеми та перспективи удосконалення управління інтелектуальною власністю: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 28 березня 2013 р.). Полтава : ПолтНТУ. 2013. С. 169–172.
6. Степаненко С. В., Івченко Ю. М. Деякі аспекти формування організаційно-економічного механізму управління об'єктами інтелектуальної власності на рівні ВНЗ. Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії. Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 8-9 листопада 2013 р.). Львів : ГО "Львівська педагогічна спільнота". 2013. С. 100–103.